

ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

О.А.Мамалюк, асистент

Науковий керівник: **І.Н.Топіха**, д.е.н., професор
Миколаївський державний аграрний університет

Досліджено різні системи принципів раціонального землекористування. Обґрунтовано формування і реалізацію принципів раціонального сільськогосподарського землекористування; доповнено систему принципами, виконання яких забезпечує раціональне використання і охорону сільськогосподарських угідь в Україні із врахуванням проблем галузі.

Постановка проблеми. Застосування системи економічних механізмів регулювання виробництва здійснюється на всіх ієрархічних сходинках управління господарською діяльністю. При застосуванні економічного механізму на будь-якому рівні основним є збереження досягнення поставленої мети, використовуючи при цьому відповідні методи і підходи ефективної управлінської діяльності. Якщо на рівні підрозділу підприємства для виконання поставленого завдання можна обмежитись усним розпорядженням, то на рівні країни потрібне прийняття необхідних законів. Тут якісно схожий економічний зміст діяльності потребує різних інструментів і механізмів досягнення мети. Певною мірою це стосується і землекористування в аграрному секторі України. Чим більше економічний зміст збагатиться з формами його прояву в реальній практиці, тим ефективніше функціонуватиме економічний механізм.

При дослідженні та обґрунтуванні шляхів вдосконалення економічного механізму раціонального використання та охорони земельних ресурсів важливо правильно з'ясувати його економічний зміст та обґрунтувати принципи раціонального землекористування.

Аналіз останніх досліджень. У різні періоди цим питанням присвятили свої наукові праці вітчизняні вчені П.Саблук, І.Лукінов, В.Юрчишин, А.Сохнич, М.Гребенюк, А.Тихонов, Н.Гребенюк,

В.Тихоненко, В.Федоренко, А.Борисова та інші. Проте окремі проблеми щодо ефективності економічного механізму раціонального землекористування в сучасних умовах господарювання недостатньо вивчені й вимагають ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні формування і реалізації принципів регулювання раціонального використання і охорони сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу. На думку А.Я.Сохнича, в економічній літературі певною мірою вже сформульовано такі принципи, до яких, належать [1]:

- науково-обґрунтований перерозподіл земельних ресурсів за формами власності, галузями, між юридичними та фізичними особами;
- рівноправність всіх форм власності і господарювання на землі;
- економічне регулювання раціонального використання і охорони земель (платність землекористування, економічне стимулювання та відшкодування заподіяних землі збитків);
- цільове використання земель;
- недоторканість права власності, права користування землею;
- пріоритет у наданні продуктивних земель для потреб сільського господарства;
- постійне вдосконалення форм і типів організації і впорядкування території;
- системний підхід до використання і охорони земельних ресурсів;
- регіональний підхід тощо.

Водночас автор визначає необхідність доповнення існуючих принципів такими, які б враховували зміни та потреби ринкового середовища, а саме принципи: врахування людського чинника, ринкових відносин, державного протекціонізму і регулювання господарської діяльності, агломерації капіталів промислових підприємств та капіталу в якості землі, поглибленого вивчення земельних ресурсів, національних

інтересів, врахування історичного досвіду господарювання, конкуренції власників землі і землекористувачів, етичних методів використання землі, інформаційного забезпечення.

Інша група науковців [2] вважає, що система сталого розвитку землекористування має базуватися на таких принципах:

- принцип цілі, який має передбачати постійне зростання ефективності землекористування шляхом застосування екологічної інтенсифікації виробництва;
- правовий принцип, який передбачає нормативно-правове забезпечення землекористування, щоб кожний землевласник і землекористувач мав чітко визначені права й обов'язки, які б давали йому можливість самостійно забезпечувати високу ефективність і екологічність землекористування;
- принцип утилітаризму, який означає, що право приватної власності на землю дає можливість землевласнику організувати використання земельної ділянки на ринкових умовах з тим, щоб отримувати від землекористування максимальний матеріальний зиск;
- принцип відповідальності, який означає, що землекористувачі беруть на себе повну відповідальність за раціональне та ефективне використання земельної ділянки, її збереження і захист від деградації;
- принцип оптимальності, який означає, що землекористувач має використовувати земельну ділянку сьогодні так, щоб вона не втратила родючості через недоуге її використання;
- принцип реалістичності, який означає, що землекористувач має використовувати земельну ділянку, виходячи з її потенційних можливостей;
- принцип єдності мети держави і землекористувачів, який означає, що держава і землекористувачі мають керуватися одним прагненням, аби земельна ділянка давала максимальну продуктивність, щоб землевласник був зацікавлений використовувати її високопродуктивно й економічно;
- принцип соціальної спрямованості землекористування, який означає, що ефективне та екологічне використання

земельних ділянок має сприяти поліпшенню умов праці та проживання людей;

- принцип регуляторної ролі держави, який означає, що державна політика має бути спрямована на забезпечення ефективного й екологічного землекористування;
- принцип раціонального землеустрою земельної ділянки землекористувача, що передбачає організацію території, розроблення і винесення на місцевість науково обґрунтованого проекту використання земельної ділянки, виходячи з її потенціальних можливостей, запитів ринку, досягнень науково-технічного прогресу;
- принцип наукового обґрунтування землекористування, який означає, що всі заходи, які здійснюються на земельній ділянці при організації сільськогосподарського виробництва, мають бути науково обґрунтовані на рівні сучасних досягнень науково-технічного прогресу;
- принцип екологічності науково-технічного прогресу у землекористуванні;
- принцип ринкових відносин при організації землекористування і споживання;
- принцип державного контролю за землекористуванням, екологізацією виробництва, охороною земель;
- принцип єдності показників еколого-економічної оцінки сталості розвитку землекористування, який передбачає одночасне використання для цього показників економічного й екологічного стану господарювання;
- принцип спрямованого розвитку землекористування на засадах сталості розвитку, який передбачає перехід від виробництва окремих продуктів землеробства до формування життєблагодатних комплексів;
- принцип відтворення мотивації сталого розвитку землекористування, який передбачає безперервне стимулювання зацікавленості людей у екологічному й економічно-ефективному господарюванні;
- принцип екологічності управління землекористуванням.

Достатньо широкий спектр проблем охоплено у вищеназваних принципах, проте слід погодитися з А.В.Борисовою, що в умовах перетворення аграрних відносин різко підвищується роль економічного механізму регулювання земельних відносин: фінансування, кредитування, ціноутворення, оподаткування, страхового захисту. Надійність і обґрунтованість його елементів є визначальною у регулюванні цих відносин. Ефективність елементів економічного механізму регулювання земельних відносин при наявності обґрунтованого організаційно-адміністративного і правового забезпечення зможуть привести до формування надійної основи раціонального землекористування в сільському господарстві. Економічний механізм припускає дотримання наступних основних умов:

- комплексність використання земельних угідь, меліоративних і природоохоронних систем;
- надійність зв'язків федеральних, регіональних органів управління і служб інфраструктури, землекористувачів незалежно від форм власності та умов господарювання;
- концентрація ресурсів з метою будівництва та експлуатації ґрунтозахисних, меліоративних, природоохоронних об'єктів, споруджень і проведення великомасштабних, коштовних заходів;
- обов'язкова компенсація нанесеного екологічного і виробничого збитку;
- стимулювання поліпшення і збереження земель, забезпечення екологічної рівноваги в агроландшафтах, агросистемах [3].

Отже, ефективність економічного механізму регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування залежатиме від того, наскільки об'єктивно буде визначено проблеми галузі. Виходячи з цього, нами доповнено систему принципів, виконання яких забезпечує раціональне використання та охорону земель сільськогосподарського призначення в Україні (табл.).

Таблиця
Принципи національного сільськогосподарського землекористування в Україні

Проблеми	Принципи	Суть принципів
1. Регулювання процесу відтворення ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення	1. Стимулювання відтворення потенціалу сільгоспземель	Стимулювання відтворення ресурсного потенціалу сільгоспземель повинно проводитись незалежно від організаційно-правової форми господарювання та форми власності на землю за результатами проведених заходів через ринковий механізм соціально-економічної заінтересованості та відповідальності
2. Приведення вітчизняного законодавства в галузі землекористування до європейських стандартів	2. Компенсація завданої шкоди	чим більше еколого-економічні збитки, тим більші повинні бути й економічні санкції (компенсаційні платежі, виплати)
3. Спори	3. Контроль за використанням земельних ресурсів	забезпечує організацію і ведення різних систем моніторингу: сприяє оптимальному й ефективному використанню земельних ресурсів; вирішує питання, пов'язані з екологічною відповідальністю на регіональному та державному рівнях
4. Визначення критерію ефективності національного використання земельних ресурсів	4. Превентивні заходи	проведення попереджувальних заходів та запобігання погіршення якості природного ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення
5. Вартісна оцінка наслідків	5. Вартісна оцінка наслідків	необхідне наукове обґрунтування мінімального і максимального рівня натурально-вартісних наслідків погіршення стану земельних ресурсів для застосування механізму накладення економічних санкцій
6. Розробка та реалізація державних програм розвитку аграрного сектора повинна базуватися на віхідних принципах, які визначають сталій розвиток	1. Сталості розвитку землекористування	розробка та реалізація державних програм розвитку аграрного сектора повинна базуватися на віхідних принципах, які визначають сталій розвиток
7. Дотримання екологічних стандартів	2. Дотримання екологічних стандартів	обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів, які мають бути зорієнтовані насамперед на вирощення за- вдань збереження сталості землекористування
8. Державна підтримка екологічно чистих сільгоспвиробництв	3. Державна підтримка екологічно чистих сільгоспвиробництв	такого принципу дотримуються практично усі європейські країни, адже вирощування екологічно чистої продукції дорожче, але попиту на такі продукти постійно зростає; дотримання цього принципу дозволить Україні
9. Пріоритетність ринкових методів регулювання	4. Пріоритетність ринкових методів регулювання	такі методи покликані: по-перше, залученню інвестицій і створенню сприятливих умов для запровадження інноваційної моделі розвитку сільськогосподарського землекористування країни; по-друге, забезпечення зменшення екологічних ризиків в сільському господарстві через запровадження екологічного страхування
10. Гласність та демократизм	1. Гласність та демократизм	ваге на стан навколишнього середовища в цілому та якість сільгоспугідь зокрема
11. Формування екологічного світогляду	2. Формування екологічного світогляду	перш за все через зміну системи освіти, поінформованість суспільства, роз'яснення небезпек та переваг техногенного та екологічного землекористування
12. Визначення критерію ефективності національного використання земельних ресурсів	1. Пріоритет екологічної складової над економічною	критерій ефективності господарювання повинен формуватися як одержання максимальними матеріальними благами з мінімальними витратами і мінімальними порушеннями якості земельних угідь

Висновки. Формування принципів регулювання раціонального використання сільгоспугідь відбувається під впливом змін та потреб сучасної економіки в цілому та галузі землекористування зокрема на макро- та мікрорівнях, а їх реалізація – через відповідні інструменти, що в сукупності і визначає економічний механізм раціонального землекористування. На нашу думку, основними принципами регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування в Україні є стимулювання відтворення потенціалу сільськогосподарських земель, компенсація завданої шкоди, контроль за використанням земельних ресурсів, превентивні заходи, вартісна оцінка наслідків, сталості розвитку землекористування, дотримання екологічних стандартів, державна підтримка екологічно чистих сільськогосподарських виробництв, пріоритетність ринкових методів регулювання, гласність та демократизм, формування екологічного світогляду, пріоритет екологічної складової над економічною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сохнич А.Я. Проблеми використання і охорони ґрунтів в умовах ринкової економіки: Монографія - Львів: НВФ «Українські технології», 2002.– 252с.
2. Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В., Тихоненко О.В., Федоренко В.П. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикатори, показники // Землепорядкування. – 2002. – №2. – С. 13-21.
3. Борисова В.А. Еколого-економічні аспекти підприємницької діяльності. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. – 210 с.